

Biografistyka Pedagogiczna
Rok 10 (2025) nr 4
ISSN 2543-6112; e-ISSN 2543-7399
DOI: 10.36578/BP.2025.10.97

Danuta Opozda*
Magdalena Łuka**
Magdalena Parzyszek***

**Postawy młodzieży wobec grup
marginalizowanych społecznie jako wyzwanie
dla teorii i praktyki pedagogicznej
Interpretacje w świetle systemu prewencyjnego
św. Jana Bosko**

**Youth Attitudes towards Socially
Marginalized Groups as a Challenge
to Pedagogical Theory and Practice
Interpretations in the Light of the Preventive System
of St. John Bosco**

Abstract: Youth is a special time of human growth and development, characterized by its own unique developmental characteristics. Among the primary developmental tasks of adolescence is the development of socially acceptable behavior.

The aim of this article is to explore the attitudes of contemporary youth toward selected socially marginalized groups. The study included secondary school students (N=3,046) aged 15–18.

* Danuta Opozda (ORCID: 0000-0002-4715-9241) – dr hab., prof. KUL, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Instytut Pedagogiki; kontakt: danuta.opozda@kul.pl.

** Magdalena Łuka (ORCID: 0000-0003-4357-6790) – dr, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Instytut Pedagogiki; kontakt: magdalenaluka@kul.pl.

*** Magdalena Parzyszek (ORCID: 0000-0002-8270-3388) – dr, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Instytut Pedagogiki; kontakt: magdalena.parzyszek@kul.lublin.pl.

The attitudes of the surveyed youth were generally characterized by greater favorability toward people with disabilities and the poor, while the least favorable attitudes were toward people with different sexual orientations and members of religious communities. The preventive educational system of St. John Bosco provides a context that helps interpret the obtained results, formulate conclusions, and design recommendations for educational practice.

Keywords: youth attitudes, social marginalization, adolescence, St. John Bosco's preventive system.

Wstęp

Zycie współczesnego człowieka trudno oderwać od kontekstu społecznego. Tworzenie społeczeństwa to potrzeba antropologiczna osoby ludzkiej. Obecnie ma ono zróżnicowaną strukturę, charakteryzuje je segmentacja, rozwinięty podział pracy i wiedzy związanej z określonymi rolami społecznymi. Strukturalizacja społeczeństwa dokonuje się ze względu na różne kryteria, takie jak płeć, wiek, zawód, przynależność do grupy wyznaniowej, doświadczenia życiowe itp.

Celem niniejszego artykułu jest poznanie postaw współczesnej młodzieży wobec wybranych grup marginalizowanych społecznie. Analiza tego materiału może przyczynić się do zgłoszenia rekomendacji dla teorii i praktyki pedagogicznej.

Rozwojowy kontekst postaw w okresie adolescencji

Okres adolescencji trwa średnio od 10–12 do 20–23 roku życia i wyróżnia się w nim dwie fazy oddzielone umownie cezurą 16 roku życia: wczesną (dorastanie) i późną adolescencję (młodość)¹. Jest to czas bardzo intensywnych przemian biologicznych, psychicznych i społecznych. Do głównych zadań rozwojowych adolescencji należą:

- a) nawiązywanie dojrzałych relacji i więzi z rówieśnikami;
- b) kształtowanie roli męskiej lub kobiecej;

1 I. Obuchowska, *Adolescencja*, w: *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka*, red. B. Harwas-Napierała, J. Trempała, Warszawa 2000, s. 163–202; M. Oleś, *Jakość życia młodzieży w zdrowiu i chorobie*, Lublin 2010.

- c) akceptacja swojego wyglądu;
- d) osiągnięcie niezależności od rodziców – także ekonomicznej;
- e) przygotowanie do małżeństwa i życia w rodzinie;
- f) przygotowanie do aktywności i kariery zawodowej;
- g) rozwój systemu etycznego i hierarchii wartości;
- h) rozwijanie postępowania akceptowanego społecznie².

Realizacja tych zadań w znaczący sposób ukierunkowuje aktywność młodzieży oraz stymuluje dalszy rozwój. Następuje dynamiczny rozwój funkcji poznawczych, które osiągają poziom czynności formalnych, takich jak myślenie logiczne i abstrakcyjne³. Rozwój emocjonalny zmierza w kierunku kształtowania uczuć wyższych, empatii i wrażliwości na potrzeby innych, zdolności kontroli i komunikacji uczuć. Rozwija się też sfera moralna i kształtuje się własna hierarchia wartości oraz światopogląd. Istotnym wyzwaniem jest rozwiązanie dylematu tożsamość vs. rozproszenie tożsamości, którego wynikiem jest poszerzenie ego o cnotę wierności⁴. To czas krystalizowania i stabilizowania tożsamości, udzielenia odpowiedzi na pytanie „kim jestem”, co wiąże się z dokonywaniem wyborów i przyjęciem zobowiązań zgodnie z wyznawanym systemem wartości.

Rozwój społeczny odznacza się przemianami w relacjach wewnątrzrodzinnych zależnie od charakteru dotychczasowych więzi, bliskości i komunikacji z rodzinie. Wyraźnie wzrastają potrzeby społeczne związane z pozarodzinnymi kontaktami, głównie potrzeba przynależności do grupy rówieśniczej. Zwiększa się umiejętność nawiązywania trwalszych relacji i dostosowania się do norm grupowych. Związki rówieśnicze mogą przybrać formę paczek, grup i przyjaźni⁵. Przynależność do grupy wynika z podobieństwa charakterologicznego, wspólnych zainteresowań i światopoglądu. Grupa rówieśnicza zaspakaja potrzeby psychiczne, takie jak potrzeba przynależności, bezpieczeństwa, akceptacji, uznania. Dostarcza standardów zachowań i wzorów postępowania,

2 I. Obuchowska, *Adolescencja*; R. J. Havinghurst, *Developmental Tasks and Education*, New York 1972.

3 J. Chwaszcz, M. Łysiak, S. Mamcarz, *Jakość życia adolescentów w czasie pandemii COVID-19*, Toruń 2022.

4 E. Erikson, *Dopełniony cykl życia*, tł. A. Gomola, Poznań 2002.

5 I. Obuchowska, *Adolescencja*.

stwarza przestrzeń do funkcjonowania w różnych rolach społecznych i gromadzenia doświadczeń społecznych. Pozwala weryfikować własne postępowanie w konfrontacji z innymi członkami grupy. Opinia innych jest źródłem kształtowania obrazu siebie i samoakceptacji. Identyfikacja z grupą kształtuje tożsamość społeczną i schemat MY, co aktywizuje procesy kategoryzacji społecznej. Funkcjonowanie młodzieży w grupach rówieśniczych jest zależne m.in. od zmian ogólnorozwojowych, udostępnianych modeli społeczno-kulturowych, doświadczeń osobistych. Jest efektem dotychczasowych oddziaływań wychowawczych, konstytuującej się hierarchii wartości i zasad postępowania społecznego oraz aktywności własnej, woli i zdolności do refleksyjności. Młodzież może przyjmować różne postawy wobec rówieśników. Postawa jest względnie trwałym ustosunkowaniem się w płaszczyźnie poznawczej, emocjonalnej i behawioralnej do obiektów rzeczywistości. Jej podstawowe cechy to: zakres (desygnaty przedmiotu postawy), kierunek (dążenie „do” przedmiotu lub „od”), siła (intensywność odnoszenia się do przedmiotu), centralność (ważność postawy wobec innych postaw), trwałość (stałość), złożoność (zróźnicowanie w obrębie postawy) i zwartość (spójność)⁶. Postawy są wypadkową czynników socjokulturowych, zmian ogólnorozwojowych, doświadczeń socjalizacji pierwotnej i wtórnej. Kształtowane są w procesie naśladownictwa, modelowania i identyfikacji oraz internalizacji. System wartości młodzieży jest ważny w dokonywaniu ocen i kategoryzacji obiektów, umieszczając je na kontinuum: wartościowe – bezwartościowe. Kategoryzacja dotyczy także grup rówieśniczych. Przejawia się w przyjmowaniu postaw wobec innych, także tych marginalizowanych społecznie.

Zjawisko marginalizacji społecznej

Działania członków społeczeństwa, zgodnie ze zbiorowym przyzwoleniem, stają się podstawą ładu społecznego, regulują funkcjonowanie grup w głównym nurcie życia wspólnotowego, ale równocześnie konstytuują grupy poza tym nurtem.

Przez marginalizację społeczną można rozumieć stan nieuczestniczenia jednostek lub grup w instytucjonalnym porządku społecznym oraz procesy,

6 B. Wojciszke, *Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej*, Warszawa 2002, s. 181.

które do owego stanu prowadzą. Takie rozumienie marginalizacji uwzględnia właściwości porządku społecznego, określające normatywne ramy, formy i warunki uczestnictwa w nim, jak i różnorodne czynniki: aksjologiczne, historyczne, ekonomiczne, polityczne, prawne czy osobowościowe, wpływające na różnicowanie zakresu i form tego uczestnictwa. Marginalizacja rozumiana jest jako ograniczenie uczestnictwa bądź wyłączenie z oficjalnego czy instytucjonalnego porządku społecznego⁷.

Proces socjalizacji, który jest charakterystyczny dla rozwoju każdego człowieka, wiąże się w praktyce m.in. z uczeniem się reguł i zasad umożliwiających rozpoznawanie własnej grupy społecznej i odróżnianiem jej od innych grup, a także postrzeganiem własnej osoby jako przynależącej do określonej grupy odniesienia⁸. Pojawia się więc kategoryzowanie rzeczywistości społecznej na grupy: znane – nieznanne, moje – inne. Wraz z pojawiającymi się zmianami rozwojowymi kształtuje się obraz obcych – jako grup społecznych odmiennych od własnej grupy. Wśród wyznaczników odmienności postrzeganej u ludzi wyróżnić można m.in.: cechy wyglądu, zachowania, poglądy i przekonania, poziom zdrowia, mobilność, sieć kontaktów społecznych⁹. Przynależność do różnych grup społecznych jest zazwyczaj łatwo rozpoznawalna, manifestuje się w określony, na ogół widoczny sposób¹⁰. Kwalifikacja osoby do określonej grupy wiąże się na ogół z koncentracją na jednej cesze, prawdopodobnie najbardziej znaczącej w momencie tworzenia się danej kategorii.

Emocje i oceny członków grup marginalizowanych, a więc części składowe postawy, najczęściej cechują: odczucie deprywacji, frustracja, poczucie zagrożenia, alienacja, fatalizm, niezdolność do kierowania własnym życiem, pesy-

7 J. Kwaśniewski, *Postrzeganie marginalizacji oraz strategii i środków kontroli społecznej*, w: *Kontrola społeczna procesów marginalizacji*, red. J. Kwaśniewski, Warszawa 1997, s. 197–198.

8 J. Suchodolska, *Postawy młodzieży wobec Innego*, w: *Sfery życia duchowego dzieci i młodzieży. Studium z pogranicza polsko-czeskiego*, t. 3: *Spostrzeganie wyznaczników tożsamości i postawy wobec Innych*, red. T. Lewowicki, B. Chojnacka-Synaszko, Ł. Kwadrans, J. Suchodolska, Toruń 2017, s. 20–21.

9 K.D. Craig, C. Holmes, M. Hudspith, G. Moor, M. Moosa-Mitha, C. Varcoe, B. Wallace, *Pain in Persons Who Are Marginalized by Social Conditions*, „Pain”, Feb; 161(2020) nr 2, s. 261, DOI: 10.1097/j.pain.0000000000001719.

10 J. Suchodolska, *Postawy młodzieży wobec Innego*, w: *Sfery życia duchowego dzieci i młodzieży*, s. 36.

mizm, obawa przed przyszłością. Tym odczuciom mogą towarzyszyć różne zachowania, m.in. pasywność, absencja, apatia, hedonizm, konsumpcjonizm, wycofanie się, brak zaufania, indywidualizm, ekstremizm, przemoc. Marginalizacji często towarzyszy bezradność i anomia – przejawiające się alienacją i dezorientacją¹¹.

Istotnym zagadnieniem wydaje się również sposób postrzegania osób z grup marginalizowanych przez osoby z grup głównego nurtu społecznego. Z pewnością miejsce, kontekst, jak i wiedza odzwierciedlają się w postawach wobec tego typu osób. Poznawanie oczekiwane i planowane bądź niespodziewany kontakt wyzwalają określony typ myślenia. Spotkanie nacechowane ciekawością budzi entuzjazm i rozwija pozytywny stereotyp albo też – w przypadku braku spełnienia wyobrażeń – wywołuje frustrację. Kontekst zdarzeń, jak również cechy sterujące procesem poznawczym człowieka wydają się być ważnymi czynnikami modelującymi kontakt i budowanie postaw wobec osób marginalizowanych¹².

Podstawowe założenia systemu prewencyjnego św. Jana Bosko

Odpowiedzią na potrzeby wychowawcze stał się system prewencyjny św. Jana Bosko. U jego podstaw pedagogicznych znajduje się idea wspierania wychowania w integralnym rozwoju, a więc troska o dojrzałość fizyczną, przygotowanie do życia i zawodu, odpowiedzialne podejmowanie obowiązków obywatelskich i społecznych oraz o wyrobienie religijno-moralne, a jest to możliwe przy wprowadzeniu trzech zasad kluczowych dla omawianego systemu: rozum, religii i miłości.

Przez rozum ukazuje się prawdziwą wizję chrześcijańskiego humanizmu, prawdziwy obraz człowieka jako istoty społecznej, duchowej, zdolnej do wolności, odpowiedzialności i miłości. Rozumną powinna być także postawa wychowawcy, który szanuje godność drugiego człowieka, pomaga wychowankowi

11 I. Bał, *Marginalizacja i wykluczenie społeczne jako bariera rozwoju regionalnego*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, 28 (2012) s. 254.

12 J. Suchodolska, *Postawy młodzieży wobec Innego*, w: *Sfery życia duchowego dzieci i młodzieży*, s. 22.

odkrywać sens życia i wprowadza w świat wartości. Jan Bosko rozum uważał za jedną z najważniejszych zasad wychowawczych.

Wszystko musi być rozumne: regulamin, rozkazy i polecenia, kiedy trzeba je głosić; środowisko nie powinno tłumić życia, które pulsuje tysiącem czynników i kształtuje się; wszystkie gesty, które tworzą codzienny kontekst, powinny być inspirowane spontanicznością, a nie strachem lub obawą; wreszcie kara i nagroda. A wszystko to w tym celu, aby wychowanek mógł zaspokoić dwie potrzeby fundamentalne: działanie z wolnego wyboru i potwierdzenie własnej osobowości¹³.

Tak więc rozum w systemie prewencyjnym odgrywa kluczową rolę jako fundament wychowania, który umożliwia młodym ludziom rozwijanie się w sposób harmonijny – jako osoby wolne, odpowiedzialne, gotowe do współżycia społecznego i duchowego oraz otwarte na drugiego człowieka. Dąży do uregulowania wszelkich stosunków międzyosobowych w środowisku wychowawczym, będąc zasadą realizmu pedagogicznego i roztropności wychowawczej¹⁴.

Kolejnym założeniem w systemie prewencyjnym jest religia, która wskazuje na transcendentálny i nadprzyrodzony poziom wychowania, a religijne wychowanie stawia sobie za cel wewnętrzne ubogacenie wychownika oraz sumienne podjęcie codziennych obowiązków, którymi są: radość, nauka, posłuszeństwo, praktykowanie miłości Boga i bliźniego oraz spełnianie codziennych praktyk religijnych¹⁵. Istnieje zatem potrzeba kształtowania człowieka wierzącego, który będzie miał własny program życiowy, budowany na podstawie ideału człowieka ukazanego w osobie Jezusa Chrystusa, widział sens życia, siłę wartości, dzięki którym może podejmować odpowiedzialne decyzje. Bez wiary bowiem nie można skutecznie pracować nad sobą.

Ostatnią zasadą będącą fundamentem systemu prewencyjnego jest zasada miłości. Uwidacznia się w konkretnej postawie wychowawcy, obecności i bliskości. Nie polega ona na pobjawliwości i spełnianiu zachcianek wychowan-

13 L. Cian, *System zapobiegawczy Św. Jana Bosko i charakterystyczne rysy jego stylu*, tł. M. Gabryel, Warszawa 1986, s. 70–71.

14 K. Misiaszek, *Główne idee systemu prewencyjnego ks. Jana Bosko*, „Seminare. Poszukiwania naukowe”, 9 (1987–1988) s. 46–47.

15 J. Wilk, *W poszukiwaniu wzoru współczesnego wychowawcy*, w: *Współczesny wychowawca w stylu księdza Bosko*, red. J. Wilk, Lublin 1998, s. 9.

ka, ale na „działaniu sprzyjającym asymilacji wartości, które mają stanowić podstawę jego dojrzałej osobowości. Wszystko to wymaga od wychowawcy bycia do dyspozycji młodzieży, autentyczności i umiejętności dialogu, co rodzi między nim a wychowankiem zażyłość i zaufanie, a to z kolei jest niezbędnym warunkiem jego skuteczności w pracy wychowawczej”¹⁶.

Niezwykle ważnym elementem systemu prewencyjnego jest „obecność wychowawcza” zwana asystencją, czyli aktywne uczestnictwo w życiu wychowanka, wyrażające się w rozmowie, kierownictwie duchowym, zainteresowaniu problemami wychowanków i ich wyjaśnianiu, wskazywaniu celów¹⁷. Tak rozumiana asystencja spełnia dwa zadania pedagogiczne: pouczania i dawania dobrego przykładu¹⁸. Powinna trwać do czasu, gdy wychowanek stanie się dojrzały i odpowiedzialny, dopiero wówczas można mu pozwolić na prawdziwą wolność¹⁹.

Opis badań własnych

Przedmiotem badań były postawy nastolatków wobec osób przynależących do grup marginalizowanych społecznie. Wyróżniono następujące grupy osób:

- 1) ubogie,
- 2) z niepełnosprawnością,
- 3) mniejszości narodowe,
- 4) wspólnoty religijne,
- 5) o odmiennej orientacji płciowej.

Celem badań było uzyskanie pogłębionej wiedzy na temat postaw młodzieży wobec osób marginalizowanych oraz sformułowanie rekomendacji dla praktyki wychowawczej i zaplanowanie działań profilaktycznych w zakresie pracy z młodzieżą.

16 A. Łuczyński, *Społeczno-religijne wychowanie młodzieży w systemie prewencyjnym św. Jana Bosko*, „Studia scientifica facultatis paedagogicae universitas catholica ružomberok”, 4 (2012) s. 153.

17 A. Majewska, *Pedagogia św. Jana Bosco w systemie wychowawczym szkoły (na przykładzie Collegium Salesianum w Bydgoszczy)*, „Wychowanie na co dzień”, 6 (2001) s. II.

18 R. Pomianowski, *Obecność wychowawcza i przestrzenie jej wypowiedzi dzisiaj*, w: *Współczesny wychowawca w stylu księdza Bosko*, red. J. Wilk, Lublin 1998, s. 148.

19 E. Kłak, *Jego droga... Formacja animatorów młodzieżowych*, Wrocław 2001, s. 109.

Główny problem badawczy sformułowano następująco: jakie postawy przejawia młodzież wobec osób przynależących do grup marginalizowanych społecznie? Problemy szczegółowe przyjęły postać pytań: 1) Czy postawy młodzieży wobec poszczególnych wyodrębnionych grup się różnią? 2) Czy występują różnice w zakresie poznawczego, emocjonalnego i behawioralnego komponentu postaw? W projekcie przyjęto, że odpowiedzi na problem główny oraz problemy szczegółowe będą miały charakter opisowy.

W badaniu zastosowano dwa autorskie narzędzia badawcze. Pierwsze z nich to skala postaw wobec osób marginalizowanych społecznie, która umożliwiła zdiagnozowanie postaw w wymiarze komponentu poznawczego, emocjonalnego i behawioralnego. Zadaniem osoby badanej było wyrażenie na pięciopunktowej skali zgodności z treścią twierdzenia. Drugie narzędzie zawierało opisy prezentujące pięć grup osób marginalizowanych społecznie i jedną tzw. osób neutralnych. Przedstawiony osobom badanym komplet narzędzi składał się ostatecznie z sześciu zestawów (opis i 12 twierdzeń skali postaw) wraz z metryczką. Badania prowadzono przy pomocy techniki CAWI – ankiety internetowej wypełnianej samodzielnie przez osoby badane, co gwarantowało poufność i anonimowość badanych i nieograniczony czas na udzielanie odpowiedzi.

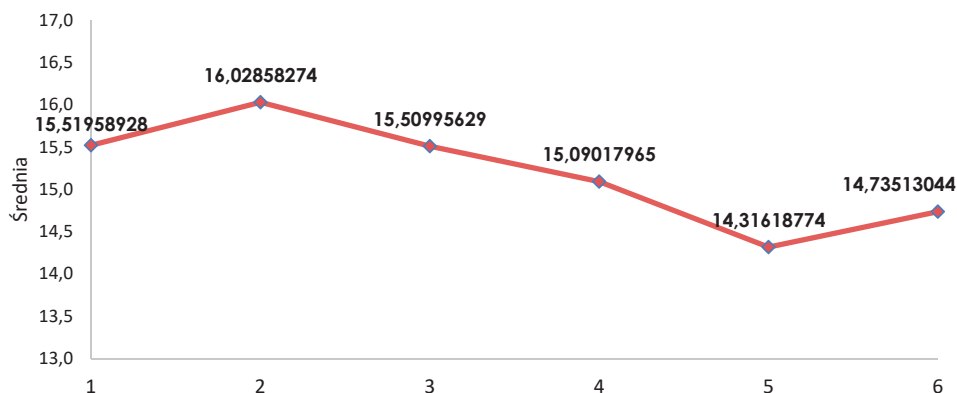
Badaniem objęto uczniów szkół ponadpodstawowych w wieku 15–18 lat. Była to reprezentatywna próba ($N=3046$) uwzględniająca podział terytorialny kraju, wielkość miejscowości, płeć i wiek badanych. Wieś zamieszkiwało 34,0% młodzieży, małe miasta 32,8%. Co piąty nastolatek pochodził z miasta średniej wielkości (20,5%), a 12,7% zamieszkiwało miasta półmilionowe. Dziewczęta stanowiły 56,7% badanych; 40,4% respondentów była w wieku 15–16 lat, a 59,6% w wieku 1–18 lat.

Badania prowadzono na zlecenie biura Rzecznika Praw Dziecka w reprezentatywnej grupie młodzieży i dotyczyły wielu zróżnicowanych zagadnień. Autorki niniejszego artykułu opracowały narzędzia badawcze oraz dokonały analizy i interpretacji jakościowej zebranych danych w zakresie postaw młodzieży wobec grup marginalizowanych społecznie oraz opracowały rekomendacje dla praktyki wychowawczej.

Wyniki badania

Pierwszy analizowany obszar ma na celu poznanie przekonań deklarowanych przez uczniów szkół ponadpodstawowych wobec analizowanych grup marginalizowanych.

Wykres 1. Komponent poznawczy – wartość średnia

Źródło: *Badanie postaw i zjawiska przemocy w stosunku do grup marginalizowanych społecznie wśród nastolatków*, Warszawa 2022.

osoba 1: uboga

osoba 2: z niepełnosprawnością

osoba 3: należąca do mniejszości narodowych

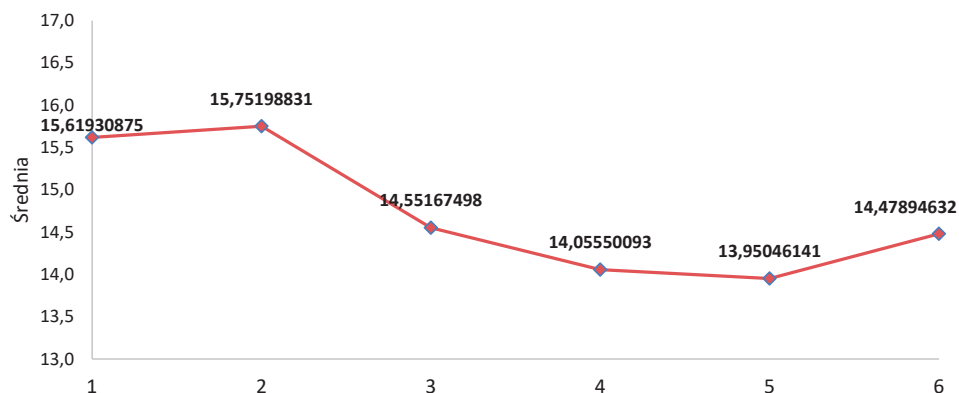
osoba 4: ze wspólnoty religijnej

osoba 5: o odmiennej orientacji płciowej

osoba 6: neutralna

Na podstawie odpowiedzi udzielonych przez uczniów szkół ponadpodstawowych można wyróżnić trzy grupy osób marginalizowanych, które budzą największe zainteresowanie poznawcze – są to osoby z niepełnosprawnością, ubogie oraz należące do mniejszości narodowych. To właśnie wobec tych grup młodzież deklaruje największą ciekawość i chęć lepszego poznania ich sytuacji. Najmniejsze zainteresowanie poznawcze budziły osoby o odmiennej orientacji płciowej. Uczniowie nie wyrażają potrzeby pogłębiania wiedzy o ich życiu ani perspektywach.

Kolejnym celem prowadzonych badań było poznanie emocji odczuwanych przez uczniów szkół ponadpodstawowych wobec osób z grup marginalizowanych.

Wykres 2. Komponent emocjonalny – wartość średnia

Źródło: Badanie postaw i zjawiska przemocy w stosunku do grup marginalizowanych społecznie wśród nastolatków, Warszawa 2022.

osoba 1: uboga

osoba 2: z niepełnosprawnością

osoba 3: należąca do mniejszości narodowych

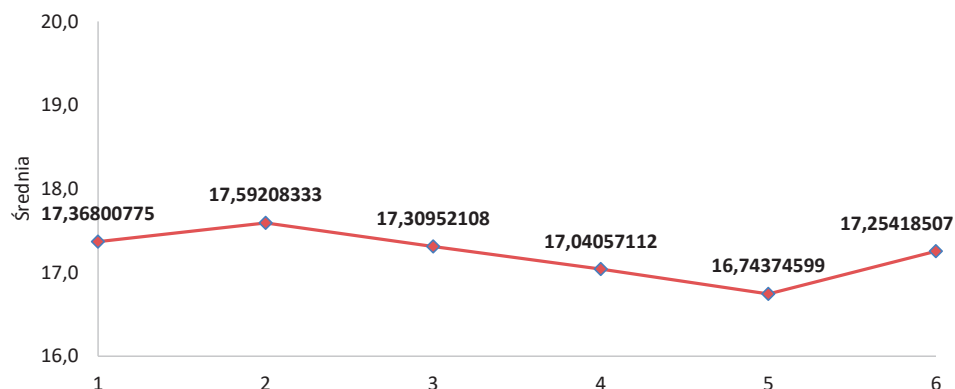
osoba 4: ze wspólnoty religijnej

osoba 5: o odmiennej orientacji płciowej

osoba 6: neutralna

Pozytywne uczucia wśród młodych osób w wieku 15–18 lat wywołują przede wszystkim osoby ubogie oraz te z niepełnosprawnościami. To one wyróżniają się na tle pozostałych przedstawicieli badanych społeczności, ponieważ wśród uczniów wywołują więcej pozytywnych emocji, a rzadziej negatywne odczucia, takie jak: złość, irytacja czy obawy i lęki. Najniżej w tym zestawieniu uplasowały się osoby ze wspólnoty religijnej oraz o odmiennej orientacji płciowej, te wywołują wśród młodzieży więcej negatywnych emocji niż przeciętna osoba w społeczności.

Ostatni analizowany obszar ma na celu zidentyfikowanie zachowań, jakie przejawiają uczniowie szkół ponadpodstawowych w stosunku do analizowanych grup społecznych.

Wykres 3. Komponent behawioralny – wartość średnia

Źródło: *Badanie postaw i zjawiska przemocy w stosunku do grup marginalizowanych społecznie wśród nastolatków*, Warszawa 2022.

osoba 1: uboga

osoba 2: z niepełnosprawnością

osoba 3: należąca do mniejszości narodowych

osoba 4: ze wspólnoty religijnej

osoba 5: o odmiennej orientacji płciowej

osoba 6: neutralna

Młodzież w wieku 15–18 lat wykazuje chęć współpracy z przedstawicielami różnych grup marginalizowanych. Najniższą skłonność do współdziałania odnotowano w odniesieniu do osoby o odmiennej orientacji płciowej oraz ze wspólnoty religijnej. W pozostałych przypadkach ośmiu na dziesięciu uczniów wyraziło chęć współpracy.

Młodzież deklaruje również chęć niesienia pomocy innym w przypadku, gdy będzie im się dziać jakaś krzywda. W tym aspekcie ponownie odnotowano istotnie mniej wskazań dla osoby o odmiennej orientacji płciowej i osoby należącej do wspólnoty religijnej. Natomiast pozostałe analizowane grupy tworzą zbiorowości, którym uczniowie szkół ponadpodstawowych udzieliliby pomocy w potrzebie.

Analiza uzyskanych wyników badania wykazała, że osoby z niepełnosprawnościami wyróżniają się na tle pozostałych przedstawicieli społeczności marginalizowanych – w komponencie behawioralnym uzyskują najwyższy wskaźnik spośród wszystkich analizowanych grup.

Analiza i interpretacja wyników badania

Przedstawione wyniki badań wskazały na zarysowujące się tendencje, które mogą stanowić podstawę do formułowania rekomendacji dla działań wychowawczych i profilaktycznych kierowanych do młodzieży. Należy zauważyć, że postawy badanej młodzieży ogólnie cechuje większa przychylność wobec osób należących do grupy osób z niepełnosprawnościami oraz ubogich, najmniej zaś przychylne są postawy badanych wobec osób o odmiennej orientacji seksualnej i osób należących do wspólnot religijnych. Tendencje te zaznaczyły się w trzech komponentach postawy. Analiza wyników pozwala wnioskować, że zjawiska ubóstwa i niepełnosprawności prawdopodobnie nie budzą kontrowersji i obaw wśród młodzieży, lecz raczej sprzyjają pozytywnym emocjom, ciekawości oraz gotowości do współpracy. Odmienne przedstawia się sytuacja w odniesieniu do kwestii religijności i płciowości, które mogą generować większy dystans, niepewność, a nawet dysonans. Niewykluczone, że jest to wynikiem wielu dyskusji, sprzeczności, sporów i generalnie polaryzacji postaw obecnych w przestrzeni społecznej. Oznaczałoby to potrzebę prowadzenia działań edukacyjnych w wymiarze kształcenia i wychowania adresowanych zarówno do młodzieży, jak i dorosłych. Odpowiedź na pytanie o cel i charakter działań pedagogiczno-psychologicznych musi odwoływać się do rozumienia istoty człowieka, jego osobowego bytowania w świecie oraz idei integralnego rozwoju i wychowania.

Rekomendacje

Rekomendacje dla praktyki wychowawczej powinny mieć swoje ugruntowanie w teoriach, systemach i pedagogiach, które respektują atrybuty człowieka jako osoby i ukierunkowane są na pracę z młodzieżą. W takim kontekście można odczytać uzyskane wyniki badań, formułować wnioski i projektować działania. Prewencyjny system wychowawczy św. Jana Bosko może posłużyć pomocą w tym zakresie. W związku z tym:

- Zaleca się rozwijanie i podtrzymanie u młodzieży wrażliwości społecznej w stosunku do osób z niepełnosprawnościami i ubogich – zgodnie z zasadą miłości wychowawczej św. Jana Bosko. Znajduje ono podstawy w teorii peda-

gogicznej oraz w praktyce wychowania – szczególnie w duchu pedagogiki serca, miłości wychowawczej czy pedagogiki zaangażowanej.

– Zaleca się kształtowanie postawy solidarności z osobami marginalizowanymi społecznie zgodnie z zasadą pracy dla innych i czynienia dobra. Zasada „czynienia dobra” i „pracy dla innych” ma swoje źródła w etyce chrześcijańskiej, której bliska jest zasada solidarności i pomocniczości, oraz w uniwersalnych wartościach humanistycznych akcentujących godność człowieka, prawa człowieka czy sprawiedliwość społeczną.

– Warto podejmować i wdrażać działania edukacyjne, które mogłyby dotyczyć np. działań wolontariackich, szacunku do drugiego człowieka, godności człowieka, odkrywania sensu życia, wprowadzania w świat wartości, realizowania przykazania miłości bliźniego w oparciu o miłość wychowawczą, rozum i religię.

– W celu przeciwdziałania postawie braku szacunku czy niezrozumienia wskazane jest wdrażanie zajęć wychowawczych uwrażliwiających na godność każdego człowieka w duchu rozumu, religii i miłości wychowawczej. Przeciwdziałanie postawom braku szacunku należy traktować jako profilaktykę, wychowanie przez przykład, obecność i budowanie relacji, a regularna praca nad wartościami ma wpływać na zmianę postaw uczniów i budować kulturę szacunku.

Streszczenie: Młodość jest szczególnym czasem wzrostu i wychowania człowieka wyróżniającym się sobie właściwą specyfiką rozwojową. Do głównych zadań rozwojowych adolescencji należy m.in. rozwijanie postępowania akceptowanego społecznie.

Celem niniejszego artykułu jest poznanie postaw współczesnej młodzieży wobec wybranych grup marginalizowanych społecznie. Badaniem objęto uczniów szkół ponadpodstawowych (N=3046) w wieku 15–18 lat.

Postawy badanej młodzieży ogólnie charakteryzują się większą przychylnością wobec osób należących do grupy osób niepełnosprawnych oraz ubogich zaś najmniej przychylne są postawy badanych wobec osób o odmienniej orientacji seksualnej i osób należących do wspólnot religijnych. Prewencyjny system wychowawczy św. Jana Bosco jest kontekstem, który pomaga interpretować uzyskane wyniki, formułować wnioski i projektować rekomendacje dla praktyki wychowawczej.

Słowa kluczowe: postawy młodzieży, marginalizacja społeczna, adolescencja, system prewencyjny św. Jana Bosco.

Bibliografia

- Badanie postaw i zjawiska przemocy w stosunku do grup marginalizowanych społecznie wśród nastolatków* (2022), Warszawa, <https://brpd.gov.pl/2022/11/17/mlodziez-najbardziej-troszczy-sie-o-uczniow-ubogich-i-z-niepełnosprawnościami/#bwg50/747>, dostęp: 01.07.2025.
- Bal I., *Marginalizacja i wykluczenie społeczne jako bariera rozwoju regionalnego*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, 28 (2012), s. 252–262.
- Chwaszcz J., Łysiak M., Mamcarz S., *Jakość życia adolescentów w czasie pandemii COVID-19*, Toruń 2022.
- Cian L., *System zapobiegawczy św. Jana Bosko*, Warszawa 1986.
- Craig K.D., Holmes C., Hudspith M., Moor G., Moosa-Mitha M., Varcoe C., Wallace B., *ain in Persons Who Are Marginalized by Social Conditions*, „Pain”, Feb; 161(2020) nr 2, s. 261–265, DOI: 10.1097/j.pain.0000000000001719..
- Erikson E., *Dopełniony cykl życia*, tł. A. Gomola, Poznań 2002.
- Havinghurst R.J., *Developmental Tasks and Education*, New York 1972.
- Kłak E., *Jego drogę... Formacja animatorów młodzieżowych*, Wrocław 2001.
- Kwaśniewski J., *Postrzeganie marginalizacji oraz strategii i środków kontroli społecznej*, w: *Kontrola społeczna procesów marginalizacji*, red. J. Kwaśniewski, Warszawa 1997, s. 197–233.
- Łuczyński A., *Społeczno-religijne wychowanie młodzieży w systemie prewencyjnym św. Jana Bosko*, „Studia scientifica facultatis paedagogicae universitas catholica ružomberok”, 4 (2012), s. 147–157.
- Majewska A., *Pedagogia św. Jana Bosco w systemie wychowawczym szkoły*, „Wychowanie na co dzień”, 6 (2001), s. 10–13.
- Misiaszek K., *Główne idee systemu prewencyjnego ks. Jana Bosko*, „Seminare. Poszukiwania naukowe”, 9 (1987–1988), s. 37–65.
- Obuchowska I., *Adolescencja*, w: *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka*, red. B. Harwas-Napierała, J. Trempała, t. 2, Warszawa 2000, s. 163–202.
- Oleś M., *Jakość życia młodzieży w zdrowiu i chorobie*, Lublin 2010.
- Pomianowski R., *Obecność wychowawcza i przestrzenie jej wypowiedzi dzisiaj*, w: *Współczesny wychowawca w stylu księdza Bosko*, red. J. Wilk, Lublin 1998, s. 145–165.
- Suchodolska J., *Postawy młodzieży wobec Innego*, w: *Sfery życia duchowego dzieci i młodzieży. Studium z pogranicza polsko-czeskiego*, t. 3L *Spostrzeganie wyznaczników tożsamości i postawy wobec Innych*, red. T. Lewowicki, B. Chojnacka-Synaszko, Ł. Kwadrans, J. Suchodolska, Toruń 2017, s. 20–88.
- Wilk J., *W poszukiwaniu wzoru współczesnego wychowawcy*, w: *Współczesny wychowawca w stylu księdza Bosko*, red. J. Wilk, Lublin 1998, s. 5–24.
- Wojciszke B., *Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej*, Warszawa 2002.